

Ing. Jindřich Žilka (1886-1942) – generální tajemník agrární strany
popravený nacisty za heydrichiády. *Zdroj: Archiv autora*

Cesta k Únoru 1948 – zákaz agrární strany a perzekuce jejích představitelů

JAROSLAV ROKOSKÝ

Obnova ČSR v roce 1945 nebyla samozřejmostí – mezinárodně: ztráta pohraničí po Mnichovu, vyhlášení Slovenského státu, zřízení Protektorátu Čechy a Morava, to vše se odehrálo ještě v době míru; vnitřně: rozdílná válečná zkušenost a prožitek Čechů a Slováků. Druhý bod, který je třeba vytknout před závorku: Mnoho statečných Čechů a Slováků se konce války nedožilo. Svě životy obětovali za svobodu vlasti. Nezáleželo na stranické příslušnosti, věku, povolání nebo vyznání. Ztráta elit byla bolestná. Hluboce se promítla do poměrů poválečné republiky. A konečně za třetí: Po celou dobu války zaznívalo z Londýna i Moskvy, že vy doma rozhodnete, jaké bude poválečné Československo, protože vy nesete hlavní tíhu okupace. Nestalo se tak. Na sklonku války si exilové elity pro sebe uzurpovaly téměř všechnu politickou moc. Do vlasti se vrátil sjednocený exil ve svých mocenských nárocích, s vlastní interpretací minulosti a s lidovou demokracií, která byla jen pro vyvolené.

* * *

Politickým základem nové lidové demokracie třetí republiky se stala Národní fronta, jež vytvářela státní politiku. Neustále zdůrazňovaná politická a právní kontinuita s první republikou byla rázem v troskách. Sociální demokraté, národní socialisté a lidovci přistoupili na komunistický princip, že kdo chce politicky působit, musí být součástí Národní fronty. Její rozhodnutí, která musela být přijímána jednomyslně, byla závazná pro vládní kabinet, parlament a státní správu. Nekomunistické strany tím přijaly požadavek „zjednodušení“ politického systému, jehož roztříštěnost byla obecně považována za jednu z příčin neúspěchu první republiky.

Ve skutečnosti se ale jednalo všem stranám o něco jiného, v praxi jim šlo hlavně o likvidaci politické konkurence, zejména mocné agrární strany. Ta byla nejsilnější a hlavní státotvornou stranou první republiky, jako jediná byla zastoupená ve všech koaličních vládách a byla oporou parlamentní demokracie.

Komunisté se oprávněně obávali, že se proti agrárikům na venkově neprosadí. Síla agrární strany totiž tkvěla v tom, že byla nejen politickou stranou, ale současně i mohutným hospodářským kolosem s rozvětvenou sítí zájmových a přidružených organizací, s odbory, vzdělávacími institucemi a finančními podniky. Nekomunisté v nich zase spatřovali dřívějšího mocného koaličního partnera, jehož dominantní postavení je dráždilo a měli s ním rozličné stranické spory. Nekomunistické strany přijaly komunistickou lež o tom, že nejsilnější prvorepubliková strana zradila, a nemá proto nárok na existenci.

Po osvobození německého koncentračního tábora Dachau: vpravo František Machník (1886–1967) – bývalý poslanec čs. Národního shromáždění a ministr národní obrany za agrární stranu, po válce vyšetřován, souzen Národním soudem a zproštěn obvinění; vlevo Msgre. Bohumil Stašek (1886–1948) – bývalý generální tajemník Československé strany lidové, po válce odstaven od politické činnosti. *Zdroj: Jana Sehnalová.*

Stejného obvinění se neprávem dostalo také stranám živnostenské a národně demokratické. Jak trpké rozhodnutí pro příslušníky těchto stran, kteří byli také zapojeni do odboje, byli vězněni a prošli nacistickými koncentračními tábory, stejně jako pro jejich stranické předáky, kteří byli teď očerňováni a kriminalizováni!

„Nynější strany mají celkem všechny předpoklady, aby poskytly všem občanům volnou možnost a příležitost k tomu, aby se svobodně podle své vůle a podle svých přání a sklonů mohli v nich organisovat a do nich se zařadit,“ uvedl třeba Hubert Ripka, ministr zahraničního obchodu a národní socialista, ve *Svobodném slově*. „Vím, že je dost příslušníků strany agrární a strany Národního sjednocení, kteří nejsou s tímto stavem spokojeni. Jestliže si však dobře rozmyslí, jak si počínalo vedení těchto stran, jestliže si uvědomí, že politika, kterou tyto strany dělaly, byla nejen protilidová a protisociální, nýbrž v pravém slova smyslu protistátní, jistě to pochopí a uznají...“

Představitelé nekomunistických stran v Národní frontě věděli na sklonku války, při moskevských jednáních, že si pro předsedu agrární strany Rudolfa Berana přišlo v květnu 1941 gestapo kvůli tomu, že podporoval odboj. Věděli, že předsedovi této strany, která se podle nich „tak těžce provinila na zájmech národa a republiky“, hrozil trest smrti. Lidovým soudem v Berlíně byl Beran odsouzen v červnu 1942 „jen“ k deseti letům těžkého žaláře a peněžité pokutě jeden milion protektorátních korun, choval se statečně stejně jako další odbojáři. Nekomunisté v Národní frontě věděli, že druhý muž strany, inženýr Jindřich Žilka, byl za heydrichiády popraven v Kobyliších. A znali stanovisko agrární strany. Stanovisko, které ostatně Žilka přednesl na jejím posledním sjezdu koncem ledna 1936: „Nás nemůže spasit fašistická diktatura Mussoliniho ani nacismus Hitlerův, který je produktem mentality německého národa. Nás však nespasí ani rudá diktatura a marxistický program. Nás může spasit jedině opravdová, poctivá demokracie, odpovídající duchu národa, demokracie disciplinovaná a spravedlivá.“

Nekomunisté v Národní frontě věděli, že agrárník František Machník, ministr národní obrany ze září 1938, byl rovněž zatčen za podporu odboje a lidovým soudem v Drážďanech odsouzen v únoru 1944 k trestu smrti. Trest naštěstí nebyl vykonán a v září 1944 byl změněn na deset let káznice, čekal na něho koncentrační tábor a prodělal pochod smrti. Bylo by možné takto dlouze pokračovat...

Nekomunistům v Národní frontě usnadnilo situaci a rozhodování, že Milan Hodža, koncepčně uvažující politik, který působil v exilu a kvůli názorovým neshodám s exilovým vůdcem Edvardem Benešem odešel z Londýna do Spojených států, zemřel v červnu 1944 na Floridě.

Agrární strana ani nezradila, ani nekolaborovala. Ve skutečnosti nešlo o zradu, ale o četné jiné důvody, zvláště o bohaté dědictví. Strany Národní fronty si bryskně přisvojily rozsáhlý majetek agrární strany, který sice okupací utrpěl, ale pořád byl velmi lukrativní, například moderní tiskařské závody na Florenci, kde se od května 1945 tisklo komunistické *Rudé právo*.

Vpravo JUDr. Oldřich Suchý (1892–1973) – bývalý poslanec čs. Národního shromáždění, prožil celou válku v německém koncentračním táboře Sachsenhausen, odkud se vrátil v červnu 1945. *Zdroj: Jiří Suchý.*

Do bohatého dědictví patřili i voliči. Agrární stranu při posledních volbách v květnu 1935 volilo přes milion sto tisíc voličů. Každá ze stran Národní fronty se domnívala, že existuje dostatek dobrých důvodů, proč by voliči zakázaných stran měli volit právě ji, a ona se pak stane nejsilnější stranou v poválečném Československu. Jak to dopadlo, víme... A agrárníci neradi slyší, že drobní rolníci vesměs podpořili KSČ, u které hledali ochranu, jakou předtím nacházeli u agrárníků. Není divu, když se národní socialisté nedokázali zastat třeba ani exilového ministra financí a blízkého Benešova spolupracovníka Ladislava Karla Feierabenda před vylhanými útoky KSČ.

Když se šel prvorepublikový poslanec za agrární stranu Oldřich Suchý, který prožil válku v koncentračním táboře Sachsenhausen, dotázat Antonína Zápotockého, který tam byl s ním vězněn, proč byla agrární strana zakázána, dostalo se mu odpovědi, že by byla těžko překonatelnou překážkou **socializace venkova**. Agrárníci byli stoupcem soukromého vlastnictví, upřednostňovali soukromé hospodaření a nedalo se očekávat, že by byli ochotni z toho v poválečných demokratických poměrech slevit.

Bylo by možné takto dlouze pokračovat... Nemluvě o tom, že bylo třeba na někoho ukázat. Hledal se viník za Mnichov, 15. březen 1939 a okupaci.

Volná soutěž politických stran za třetí republiky nebyla připuštěna, opozice neexistovala – vládla Národní fronta. V ní si Gottwaldovi komunisté, opírající se o autoritu Sovětů, zajistili dominantní postavení. Po agrárnících zdělili klíčové resorty, čehož dokázali využít.

Ministerstvo vnitra, které jim bylo jejich poválečnými partnery s politickou lehkomyslností přenecháno, jim otevřelo netušené možnosti: bylo možné perzekvovat, zastrašovat i získávat stoupence zakázaných stran, monitorovat počínání politických odpůrců a shromažďovat na ně kompromitující materiály. Komunisté pod vedením Václava Noska postupně resort ovládli a zcela podřídili, resp. přesněji řečeno zneužili ke svým záměrům a cílům. Pozice nekomunistických stran byly spíše zanedbatelné a občasná kritika bez následků. Po agrárnících zdělili komunisté ministerstvo zemědělství, což jim umožnilo postavit se do čela pozemkové reformy a rozdělování půdy po odsunutých Němcích. V pohraničí visely v mnoha domácnostech dekrety Júlia Ďuriše, komunistického ministra zemědělství, vyvedené v národních barvách, o přidělené půdě, které po únoru 1948 končily většinou v kamnech. Komunistům připadlo i nově zřízené ministerstvo informací, ti tak dostali pod kontrolu média – tisk a rozhlas. Ministr Václav Kopecký, přední ideolog a staliništa, dohlížel na to, o čem a jak se bude za třetí republiky psát, co se bude vysílat.

Nekomunisté v Národní frontě zkrátka otevřeli komunistům dveře dokořán a oni toho dokázali využít: věděli, co chtějí, a šli obratně za svým cílem.

* * *

Jan Malypetr (1873–1947) – bývalý předseda čs. vlády za agrární stranu, po válce vězněn, souzen Národním soudem a zproštěn obvinění.

Zdroj: Archiv autora

Vznést obvinění z kolaborace bylo snadné, ale dokázat onu údajnou těžkou zradu bylo už obtížnější. Agrární předáci byli pozatýkáni hned v květnu 1945, případně v následujících týdnech a měsících. Poměry, které panovaly v pankrácké věznici, kde byli umístěni, byly více než neutěšené. Komunističtí vyšetřovatelé „prošetřovali“ jejich těžká provinění. Usilovně hledali vše, co by mohlo svědčit proti nim, byli vděční za sebemenší náznak podezření z kolaborace. Většinou téměř dva roky vyšetřování si leckdy nezadaly s vyšetřováním nacistickým za okupace. „První měsíce mého pobytu až do konce roku 1945 byly na Pankráci krušné,“ popsal zoufalou situaci v jednom z motáků Rudolf Beran. „Bylo to jako za gestapa. Bylo mi spíláno, byl jsem zahrnut nadávkami, někteří členové národních gard, kteří konali službu na Pankráci, mi vyhrožovali. Jednou mě dozorce zbil obuškem – bez příčiny – jako sta a sta jiných. Měl jsem puchýře a krvavé šrámy na zádech. Každý den byli vyšetřovanci vyváděni z cel a bití obušky a gumovými rourami před celami. Nářek, pláč, křik a úpění rvaly nervy tisícům vězňů, kteří v těch měsících byli na Pankráci. Bylo to hrozné! Trpěli jsme všichni strašným hladem a úmrtnost byla veliká. Denně umírali lidé následkem bití, hladu a nervového rozčilování.“

Před Národní soud putovali prvorepublikový ministr vnitra Josef Černý, prvorepublikový předseda vlády Jan Malypetr, prvorepublikový ministr národní obrany František Machník, protektorátní ministr zemědělství Adolf Hrubý, kterého Heydrich skutečně zlomil ke kolaboraci s Němci, vedoucí představitel Národního souručenství Josef Nebeský, národohospodář Ferdinand Klindera a další. Agrární předáci byli líčeni tiskem, rozhlasem a národními prokurátory jako osoby nepřátelské československému státu, jako stoupenci reakce, fašismu a nacismu. Jednalo se o procesy politické, které se příliš nelišily od pouónorových politických procesů. A to včetně právě mediálních kampaní v tisku, kdy byli předem považováni za vinné. Ponechme stranou různé záležitosti spjaté s Národním soudem, byť by bylo namístě je zmínit. Ne vždy se jednalo o nezávislý soud, především proces s Rudolfem Beranem a spol. byl výrazně ovlivňován nátlakem KSČ, zvláště ona usilovala o jejich potrestání.

„Zrádní“ agrárníci byli však postupně propouštěni na svobodu a mnohým byla přiznána aktivní účast v odboji. Pro Národní frontu to byla rázem politicky choulostivá situace. Kolaborace agrárních předáků, která měla ospravedlnit poválečný zákaz, byla vážně zpochybněna. Posledním agrárníkem, na němž se měla prokázat těžká vina strany, byl Rudolf Beran. Nikdo jiný už nezbyl... Hlasy komunistů a sociálních demokratů byl odsouzen ke dvaceti letům těžkého žaláře za smyšlenou kolaboraci, jen aby se ospravedlnil zákaz agrární strany.

Rudolf Beran měl možnost utéci z justičního statku v Javorníku. Odmítl. Útěkem by přiznal vinu a to pro něj bylo nepřijatelné – zemřel v únoru 1954 ve vězení komunisty již zcela ovládaného státu. Mnozí agrárníci odešli do exilu, někteří jako Josef Černý hned 25. února 1948. Z těch, kdo zůstali, skončili mnozí ve vězení, kde

často strávili dlouhá léta a kde se potkali se sociálními demokraty, národními socialisty a lidovci, jejichž selhání vydatně přispělo k únoru 1948.

Způsob porážky nekomunistických stran v Národní frontě je tristní. Chování těchto stran k předákům zakázaných stran – zvláště do voleb 1946 – bylo ostudné.

Mohlo to tedy v únoru 1948 skončit jinak než porážkou? – Těžko. Únor 1948 byl jen logickým vyústěním předcházejícího vývoje v obnoveném Československu, které stálo na vratkých základech a směřovalo do sovětského područí.

Rudolf Beran (1887–1954) – bývalý předseda agrární strany a předseda česko-slovenské a protektorátní vlády ve vazební věznici Praha Pankrác, 27. 6. 1945

Zdroj: ČTK